

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 28. listopada 2025.

<https://doi.org/10.20901/pm.62.3.04>

Studenti prava i društvena distanca prema migrantima u Hrvatskoj – što se promijenilo između 2019. i 2024. godine?

MARKO MRAKOVČIĆ

Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet

MARGARETA GREGUROVIĆ

Institut za istraživanje migracija

MARKO MIOČIĆ

Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet

Sažetak

U kontekstu znatnog povećanja broja stranih radnika koji u Hrvatsku dolaze iz kulturno distinktivnijih okruženja i pojačanog svakodnevnog kontakta hrvatskih građana s ljudima koje se po rasnoj, kulturnoj i religijskoj osnovi prikazuje/doživljava kao “druge i drugačije” svjedočimo negativnim promjenama u stavovima prema migrantima. Navedenom pridonose politički i društveni akteri koji u svojim javnim istupima migrante i njihovu različitost sve češće prikazuju kao prijetnju hrvatskom društvu. Cilj je ovoga rada ispitati je li došlo do promjena u stavovima studenata prava prema migrantima te jesu li spomenuti procesi imali učinka na iskazanu društvenu distancu prema različitim skupinama migranata. U 2024. ponovljeno je istraživanje provedeno 2019. o stavovima studenata četiriju pravnih fakulteta u Hrvatskoj prema različitim kategorijama migranata. Analize su pokazale statistički značajno povećanje društvene distance prema svim skupinama potencijalnih migranata osim prema doseljenicima iz zemalja bivše Jugoslavije. Uz navedeno, 2024. godine ispitanici strane radnike doživljavaju kao “nepoželjne” migrante u Hrvatskoj. Vrijednosne orijentacije ponovo su se pokazale naj snažnijim prediktorima iskazane društvene distance prema migrantima.

Ključne riječi: društvena distanca, migranti, studenti prava, Hrvatska

1. Uvod

U razdoblju od 2019. do 2024. Hrvatska se, u migracijskom kontekstu, susreće s pojačanim doseljavanjem različitih kategorija migranata – od tražitelja azila, osoba s odobrenom međunarodnom i, od 2022., privremenom zaštitom do migranata čiji je status reguliran dozvolom za boravak i rad – tzv. stranih radnika. Do tog povećanja broja migranata dovele su različite nacionalne i međunarodne društvene okolnosti. Broj tražitelja međunarodne zaštite varirao je u odnosu na promjene u regulaciji povećanog broja iregulariziranih prelazaka (usp. Hameršak *et al.*, 2024) granice RH, pri čemu je osobama koje su nelegalno prelazile granicu ponuđeno da izraze namjeru traženja međunarodne zaštite u Hrvatskoj.¹ To je rezultiralo znatnim povećanjem namjere traženja zaštite – od oko 2000 zahtjeva u 2019. i 2020., 3000 u 2021. do gotovo 13 000 u 2022. i visokih 68 114 u 2023. te 26 776 u 2024.² Pojačano izražavanje namjere traženja međunarodne zaštite nije se, doduše, reflektiralo u broju odobrenih statusa međunarodne i supsidijarne zaštite – bilježi se pad odobrenih statusa međunarodne zaštite, od 158 2019. godine do 80 statusa 2024., pri čemu je važno istaknuti da su u Hrvatskoj, otkad je implementiran suvremeni sustav međunarodne zaštite do kraja 2024., ukupno odobrena 1022 statusa međunarodne i supsidijarne zaštite.³ Sljedeća situacija vezana za promjene u migracijskim obrascima odnosi se na ukrajinsku izbjegličku krizu proizašlu iz ruske agresije na Ukrajinu, koja je započela 2022. i traje i danas. Prema podacima Eurostata⁴ krajem listopada 2024. u RH je boravilo 25 620 osoba izbjeglih iz Ukrajine (usp. Gregurović, Kuti i Gregurović, 2024). Te promjene zabilježene su i podacima Državnog zavoda za statistiku o broju doseljenih u RH 2022. i 2023. prema kojima oko polovice doseljenika čine državljani ostalih (ne-EU) europskih država, a najviše Ukrajine.⁵ Isti izvor podataka ukazuje i na povećanje broja doseljenika iz azijskih zemalja, koji su 2023.

¹ Često se s pojmom prisilnih migracija povezuju i iregularne migracije te nezakoniti prelasci državnih granica. U 2022. i 2023. zabilježeno je povećanje tih migracija i prelazaka u usporedbi s prethodnim godinama. Prema podacima MUP-a, broj osoba koje su 2022. nezakonito prešle državne granice Republike Hrvatske porastao je u odnosu na 2021. za 190%, dok je u 2023. zabilježeno povećanje od 10% u odnosu na 2022. godinu. Prema izvješću Hrvatskog pravnog centra, u 2024. godini Republika Hrvatska zabilježila je smanjenje nezakonitih prelazaka granice za 58% u usporedbi s 2023., a zabilježen je i pad broja tražitelja međunarodne zaštite za 61% (HPC, 2024).

² Izvor podataka: Ministarstvo unutarnjih poslova RH, <https://mup.gov.hr/pristup-informacija-ma-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234>.

³ Izvor podataka: Ministarstvo unutarnjih poslova RH, <https://mup.gov.hr/pristup-informacija-ma-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234>.

⁴ Izvor podataka: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics.

⁵ Izvor podataka: <https://podaci.dzs.hr/2025/hr/97255>. Podaci Državnog zavoda za statistiku o migracijama u RH 2024. pokazuju da je došlo do smanjenja useljavanja ukrajinskih državljana.

činili gotovo četvrtinu, a 2024. više od trećine (38%) korpusa useljenika u Hrvatsku. Uz navedeno, godine 2022., 2023. i 2024. obilježile su i promjene u migracijskom saldu, pri čemu je Hrvatska od 2009. do 2021. bilježila negativan, a od 2022. pozitivan saldo, tj. veći broj useljenika nego iseljenika.⁶ Promjenom sustava reguliranja zapošljavanja stranaca u Hrvatskoj te napuštanjem sustava kvota hrvatsko se tržište u potpunosti liberaliziralo i otvorilo zapošljavanju migrantskih radnika. Tako se od 2021., kada se promijenio taj sustav, bilježi značajno povećanje broja izdanih dozvola za boravak i rad.⁷ U 2024. izdano je više od 200 000 dozvola za boravak i rad, što predstavlja znatno povećanje u odnosu na 2021., kada ih je izdano nešto manje od 82 000.⁸ Zemlje porijekla doseljenika u Hrvatsku također se mijenjaju. Iako i dalje većina dolazi iz susjednih zemalja, država slijednica bivše Jugoslavije, spomenuli smo i povećanje broja doseljenika iz azijskih zemalja, a među njima ponajviše iz Nepala, Indije, Filipina i Bangladeša, što može ukazivati na nove izazove s kojima se društvo primitka tek treba suočiti.

U prikazanom kontekstu znatnog povećanja broja različitih kategorija migranata, a ponajviše stranih radnika koji zadnjih nekoliko godina u Hrvatsku dolaze iz kulturno distinktivnijih okruženja, te pojačanog svakodnevnog kontakta hrvatskih građana s ljudima koje se po rasnoj, kulturnoj i religijskoj osnovi prikazuje/doživljava kao “druge i drugačije” svjedočimo negativnim promjenama u stavovima prema migrantima (usp. Župarić-Iljić i Lalić, 2024; Čačić-Kumpes *et al.*, 2024). Navedenom pridonose i neki politički i društveni akteri koji u svojim javnim istupima i raspravama migrante i njihovu različitost sve češće prikazuju kao stvarnu i simboličnu prijetnju hrvatskom društvu (Čepo *et al.*, 2020; Popović *et al.*, 2024). Uz to na stavove ciljane skupine studenata prava učinak mogu imati i promjene u zakonodavnom okviru kojima se reguliraju prava i obveze različitih kategorija migranata, npr. promjene Zakona o strancima, Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti i sl. Cilj je ovoga rada na temelju ponovljenog anketnog istraživanja inicijalno provedenog 2019. (v. Mrakovčić i Gregurović, 2020; Gregurović i Mrakovčić, 2022) ispitati je li došlo do sličnih promjena u stavovima studenata prava prema migrantima. Također se planira analizirati jesu li spomenuti procesi imali učinka na iskazanu društvenu distancu prema različitim skupinama migranata.

⁶ Izvor podataka: <https://podaci.dzs.hr/2025/hr/97255>.

⁷ Izvor podataka: <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/stranci-333/statistika-169019/169019>.

⁸ Ipak, važno je naglasiti da broj izdanih dozvola za boravak i rad ne odgovara ukupnom broju stranaca zaposlenih u Hrvatskoj, jer s promjenom poslodavca istome migrantu može biti izdano više radnih dozvola. Također, izdane dozvole obuhvaćaju i one koje se odnose na produženje radnog statusa, a ne nužno na novo zapošljavanje.

2. Teorijsko-konceptualni okvir

Od vremena kada je operacionaliziran, koncept društvene distance često se upotrebljava kao “alat” za analizu stavova, predrasuda i “mogućih/poželjnih” odnosa prema različitim društvenim skupinama, posebno prema onima koje se percipira kao različite od dominantne društveno-kulturne matrice ili kao ugrozu za društveni poredak. Originalno utemeljen u postavkama G. Simmela (2001), koji je smatrao da je društvena distanca (odnosno bliskost/udaljenost) jedno od temeljnih obilježja prostora te ujedno i jedan od temeljnih aspekata društvenosti općenito, značenje koncepta društvene distance reducirao je i popularizirao R. E. Park (1924) te naposljetku u obliku mjerne skale operacionalizirao E. S. Bogardus (1925a; 1925b; 1933).⁹ Ovdje ćemo ponoviti da društvenu distancu razumijemo kao stupanj (ne)spremnosti pojedinca za ostvarivanje bliskih društvenih odnosa s članom/članovima vanjske skupine drukčijeg etničkog porijekla i/ili društvene ili kulturne pozadine.

U sociološkim se istraživanjima koncept društvene distance pokazuje korisnim barem iz dva razloga (usp. Gregurović i Mrakovčić, 2022). Prvo, kako ističe I. Pehlić (2019), sukladno teoriji društvenog identiteta (Triandis, 1994; Tajfel i Turner, 1979) ljudi, općenito gledano, teže sebe i druge svrstavati u različite kategorije. U okviru tog procesa i zbog vlastite potrebe za izgradnjom i očuvanjem pozitivnog društvenog identiteta ljudi su često istovremeno pozitivno pristrani prema skupini koju smatraju svojom (pozitivne predrasude i diskriminacija) i negativno pristrani prema skupinama koje smatraju “drugima i drugačijima” (negativne predrasude i diskriminacija). Drugo, zato što se pokazalo da se spomenuta pristranost dodatno pojačava u situacijama intenziviranja sukoba. U takvim situacijama pojedinci su skloniji snažnije se identificirati sa svojom društvenom skupinom i više slijediti njene norme i standarde te, istovremeno, u većoj mjeri izražavati negativne stavove i ponašanja prema društvenoj skupini ili skupinama za koje smatraju da su na “suprotnoj” strani (Pehlić, 2019). Iako se trenutačno u hrvatskom kontekstu ne može govoriti o izravnim sukobima, zadnjih nekoliko godina svjedočimo izraženijem antiimigrantskom diskursu u političkim govorima i na društvenim mrežama. Župarić-Iljić i Lalić (2024, str. 12) upozoravaju na trendove “sve restriktivnijeg odnosa prema migrantima i izbjeglicama u državama članicama EU-a te zaokret politika brojnih stranaka s uglavnom desnog, ali dijelom i lijevog političkog spektra k antiimigrantskoj populističkoj retorici [koji] posredno vode ograničavanju statusa i prava useljenika u europskim društvima, snižavanju standarda boravka i rada, prihvata i integracije, te smanjenju opće društvene klime dobrodošlice, prihvaćanja i suživota, jednako prema tradicionalnim manjinskim skupinama kao i prema novim useljenicima”. Drugim riječima, antiimigrantski diskurs doprinosi povećanju

⁹ Detaljnije o “evoluciji” koncepta društvene distance i njegovoj operacionalizaciji i primjeni vidi u: Ethington, 1997; Pehlić, 2019; Gregurović i Mrakovčić, 2022.

društvene distance prikazujući imigrante kao kulturno nekompatibilne, ekonomski opterećujuće ili moralno sumnjive, što potiče predrasude, strah i neprijateljstvo (Ahmed *et al.*, 2021; Menshikova i Van Tubergen, 2022). To distanciranje pojačavaju medijski narativi i narativi društvenih mreža koji naglašavaju prijetnje radnim mjestima, socijalnoj skrbi i kulturnim normama, što često dovodi do segregacije i socijalne isključenosti migranata (Laurence i Goebel, 2024).

Društvena distanca raste s većim priljevom migranata i percipiranim kulturnim razlikama, posebno u društvenim vrijednostima, što upućuje da je ona usko povezana s percepcijom kulturnih razlika, prijetnje i razmjera dolaska migranata. Istraživanja pokazuju da veći priljev imigranata u susjedstva/lokalne zajednice može povećati ukupnu društvenu distancu, što znači veću društvenu odvojenost i slabu interakciju migranata i domaćeg stanovništva (Hipp i Boessen, 2012). Negativni stavovi često nastaju kada se migranti doživljavaju kao kulturno udaljeni i različitih društvenih vrijednosti, što dovodi do doživljaja simbolične prijetnje i manje tolerancije ili političke podrške migrantima (Albada *et al.*, 2021). Istraživanja također pokazuju da se stupanj društvene distance domaćeg stanovništva prema imigrantima razlikuje ovisno o zemlji iz koje imigranti potječu (Hagendoorn, 1995), što također implicira percepciju kulturne različitosti.

Oba se razmatrana konceptualna odnosa mogu “uokviriti” postavkama teorije grupe prijetnje čije je polazište da dominantna etnička skupina izražava predrasude i negativne stavove prema nekoj drugoj skupini ako osjeti da bi mogla izgubiti svoju društvenu, ekonomsku ili političku moć (Berg, 2009; Rustenbach, 2010). To vodi nastanku negativnih stavova koji se manifestiraju kao doživljaj simbolične ili realistične prijetnje, koja ponajprije ugrožava kulturni identitet i ekonomsku stabilnost zemlje useljenja (Pereira *et al.*, 2009) ili se pak doživljava jedinstveno, kao integrirana prijetnja. Stephan i sur. (1999) naglašavaju da bez obzira na to radi li se o imaginarnoj (simboličnoj) ili stvarnoj (realističnoj) prijetnji, te se dvije vrste percipirane prijetnje često uzimaju zajedno, kao čimbenici koji generiraju osjećaj ugroze i povratno mogu utjecati na diskriminirajući odnos prema imigrantima (usp. Mrakovčić i Gregurović, 2020).

Posljednji, često primjenjivan pristup analizi stavova prema migrantima i društvene distance prema njima jest teorija kontakta (Allport, 1954). Ukratko, teorija kontakta podupire ideju da intenzivniji, pozitivni međugrupni kontakt u pravim okolnostima općenito smanjuje predrasude (usp. Pettigrew i Tropp, 2005; Pettigrew *et al.*, 2011) i društvenu distancu prema migrantima. Međutim, ti su učinci određeni čimbenicima kao što su generacijske razlike, priroda kontakta, sastav društvene mreže i širi društveni konteksti (Becker, 2019; De Coninck *et al.*, 2020; Marinucci *et al.*, 2022). Društvena distanca obično je veća kada je kontakt ograničen, negativan ili kada su pojedinci društveno ili geografski više odvojeni od migranata (Becker, 2019). Huth-Stöckle i Schlueter (2023) ističu da se društvena distanca dugo

smatrala odrazom nespremnosti članova neke skupine na interakciju s članovima vanjske skupine, što rezultira time da ona vjerojatno sprječava svakodnevnu društvenu interakciju izvan granica vlastite skupine.

U Hrvatskoj se koncept društvene distance najčešće upotrebljavao za analizu bliskosti/udaljenosti spram različitih nacionalnih/etničkih skupina/manjina (npr. Katunarić, 1991; Magdalenić, 1996; Malešević i Uzelac, 1997; Šiber, 1997; Čorkalo i Kamenov, 2003; Malenica, 2003; Banovac i Boneta, 2006; Vujević Hećimović *et al.*, 2010; Hrvatić, 2011; Šlezak i Šakaja, 2012; Boneta *et al.*, 2013; Tomašić Humer i Milić, 2017; Baričević i Jelovica, 2024). Ponekad je koncept primjenjivan i za analizu distance spram različitih religijskih skupina (Previšić *et al.*, 2004; Blažević Simić, 2011; Mrnjaus, 2013), ili samo spram Roma (Šlezak i Šakaja, 2012; Škiljan i Babić, 2014; Kalebić Maglica *et al.*, 2018). Vezano za skupine definirane kao migranti koncept se upotrebljavao i za analizu “pozicioniranja” spram izbjeglica i prognanika u kontekstu migracija povezanih s ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Bulat, 1995; Čolić i Sujoldžić, 1995), spram migranata, izbjeglica i tražitelja azila u kontekstu europske “migrantske/izbjegličke krize” 2015./2016. (Medlobi i Čepo, 2018; Matić *et al.*, 2019; Ajduković *et al.*, 2019; Čehulić i Zrinščak, 2023) te spram migrantskih radnika općenito (Čačić-Kumpes *et al.*, 2012).

Ta su istraživanja pokazala da utjecajni društveni akteri i mediji oblikovanjem diskursa u kojima se pripadnici nekih društvenih skupina prikazuju u negativnom “svjetlu” mogu utjecati na “razinu” društvenog distanciranja prema pripadnicima tih skupina (usp. Katunarić, 1991; Malešević i Uzelac, 1997; Medlobi i Čepo, 2018). Također se pokazalo da predrasude i distanca prema pripadnicima raznih “drugih i drugačijih” mogu biti pod utjecajem društvenog konteksta (situacijskih čimbenika te prevladavajućih društvenih i (sup)kulturnih normi), ali i da se distanca prema pojedinim “drugim i drugačijim” skupinama može značajno mijenjati promjenom društvenih okolnosti i protokom vremena (usp. Šiber, 1997; Malenica, 2003; Previšić *et al.*, 2004; Vujević Hećimović *et al.*, 2010; Baloban *et al.*, 2019; Baričević i Jelovica, 2024). Sâm Bogardus (1933, str. 270) smatrao je da je upotrebom skale društvene distance u različitim vremenskim razmacima moguće utvrditi promjene u stavovima (distanci) pojedinačnog ispitanika ili neke skupine ispitanika prema različitim društvenim skupinama.

3. Glavni cilj i istraživačka pitanja

Na tragu navedenog teorijsko-konceptualnog okvira te nalaza i zaključaka spomenutih empirijskih istraživanja glavni je cilj ovoga istraživanja analizirati promjenu u izraženoj društvenoj distanci spram različitih nacionalnih/etničkih i religijskih skupina kao potencijalnih imigranata u Republiku Hrvatsku među studentima pravnih fakulteta u Hrvatskoj u dvije točke mjerenja: 2019. i 2024. godine. Istraživačka pitanja od kojih polazimo u analizama jesu:

- 1) Doživljavaju li studenti prava 2024. godine različite etničke i religijske skupine kao više ili manje (ne)poželjne u kontekstu njihova mogućeg doseljavanja u Hrvatsku od studenata prava 2019. godine?
- 2) Postoje li razlike u učinku različitih sociodemografskih, kontekstualno-iskustvenih (poput poznanstva s migrantima i/ili azilantima) i vrijednosno-stavovskih karakteristika studenata prava na izraženu društvenu distancu prema utvrđenim kategorijama poželjnih i nepoželjnih migranata te religijskih skupina 2019. i 2024. godine?

4. Metoda

4.1. Ispitanici

Rad se temelji na dva ciklusa istraživanja provedenih 2019. i 2024. na studentima prava na četiri pravna fakulteta u Hrvatskoj: u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku.¹⁰ Ta je skupina ispitanika odabrana zbog toga što se studenti prava kao budući stručnjaci u svom radu mogu susretati s tražiteljima azila, izbjeglicama i drugim migrantima, te je važno utvrditi kakvi su njihovi stavovi prema ranjivim skupinama migranata (usp. Mrakovčić i Gregurović, 2020; Gregurović i Mrakovčić, 2022). U oba je ciklusa provedeno grupno anketno istraživanje u okviru nastave na prvoj i četvrtoj godini studija, pri čemu je cilj bio anketirati između 100 i 150 studenata svake odabrane godine na svakom fakultetu kako bi se omogućile komparacije između mlađih i starijih studenata te između različitih fakulteta. Godine 2019. ostvaren je uzorak od 667 ispitanika, a 2024. od 590 ispitanika; detaljnije karakteristike ispitanika prikazane su u Tablici 1.

Među sudionicima istraživanja 2019. najveći je udio studenata iz Zagreba (gotovo 40%). Nešto više od četvrtine ih je iz Rijeke, 18% iz Splita, a 14% iz Osijeka. U 2024. postignuta je nešto ravnomjernija razdioba sudionika prema fakultetima, pa iz Zagreba i Splita dolazi po četvrtina sudionika, iz Osijeka je zastupljeno nešto više petine sudionika, dok je iz Rijeke taj udio gotovo 30%. Uzorak je 2019. ujednačen s obzirom na godinu studija – nešto više od polovice (52%) studenti su prve godine, dok su 2024. oko trećine sudionika studenti četvrte godine, a nešto manje od dvije trećine studenti prve godine studija prava. U oba ciklusa spolna distribucija pokazuje znatan odklon u korist studentica, kojih je u oba uzorka gotovo tri četvrtine.¹¹ Uz navedene karakteristike važno je istaknuti da gotovo polovica ispitanika

¹⁰ Za provođenje istraživanja dobivena je suglasnost Etičkog povjerenstva Instituta za istraživanje migracija (travanj 2019.).

¹¹ Rodna disproporcionalnost predstavlja potencijalno ograničenje u ispitivanju i tumačenju analiziranih stavova s obzirom na to da ranija istraživanja pokazuju da su muškarci skloniji negativnim stavovima prema migrantima (Gregurović, 2023).

Tablica 1. Struktura ispitanika – 2019. i 2024. godina

		2019.		2024.	
Varijabla	Kategorije	N	%	N	%
Lokacija Pravnog fakulteta	Zagreb	265	39,4	142	24,1
	Rijeka	193	28,7	172	29,2
	Split	119	17,7	149	25,3
	Osijek	95	14,1	127	21,5
Godina studija	1.	352	52,4	383	64,9
	4.	320	47,6	207	35,1
Spol	Ženski	494	73,5	422	71,5
	Muški	173	25,7	153	25,9

(48,7% – 2019. i 44,7% – 2024.) ne smatra imovinsko stanje svoje obitelji ni boljim ni lošijim od većine, no gledano u prosjeku, studenti prava procjenjuju imovinsko stanje obitelji nešto boljim od većine drugih ($M_{2019}=3,54$, $SD_{2019}=,692$; $M_{2024}=3,58$, $SD_{2024}=,702$). U oba je ciklusa uzorak etnički izrazito homogen (udio Hrvata 2019. je 93%, a 2024. 90%).

4.2. Mjerni instrumenti

Kao zavisna varijabla u istraživanju je upotrijebljena Bogardusova skala društvene distance (Bogardus, 1933) koja je modificirana i procjenjivana za nekoliko skupina migranata. Od studenata se tražilo da procijene najbližiji odnos koji su spremni ostvariti s različitim skupinama migranata te s pripadnicima odabranih etničkih i religijskih skupina pomoću skale od sedam stupnjeva: 1 – Bračni odnos; 2 – Osobni prijatelj; 3 – Neposredni susjed; 4 – Suradnik na poslu; 5 – Stanovnik u mojoj zemlji; 6 – Posjetitelj u mojoj zemlji; 7 – Izbaciti iz moje zemlje. Migranti prema kojima je procjenjivana društvena distanca grupirani su u skupine sukladno povijesnoj i geografskoj distribuciji, pri čemu se dodatno analiziralo odnos prema tražiteljima azila, azilantima/izbjeglicama i Romima.¹² Rezultat na skali razmatran je sumativno, tj. na način da označeni najbližiji odnos podrazumijeva i sve manje bliske odnose.

¹² Pripadnici romske etničke skupine bili su uključeni u izvorni mjerni instrument u prvom ciklusu istraživanja kao referentna skupina prema kojoj se često izražava veća društvena distanca (usp. Gregurović i Mrakovčić, 2022).

Nezavisne varijable podijeljene su u tri skupine. Prvu skupinu čine sociodemografske karakteristike: spol, veličina mjesta prebivališta, socioekonomski status obitelji i nacionalnost. Drugu skupinu čine kontekstualne varijable vezane za iskustvo s migrantima i tražiteljima azila/izbjeglicama i osobno/obiteljsko prognaničko ili izbjegličko iskustvo. Treća skupina nezavisnih indikatora odnosi se na vrijednosne i stavovske konstrukcije utemeljene na nekoliko socioloških istraživanja. Religijska samoidentifikacija procjenjivana je skalom preuzetom iz istraživanja “Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj” Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (Marinović Jerolimov, 2005). Sklonost političkim konceptima ispitivana je skalom koju su konstruirali Čulig i sur. (2007), a priklonjenost vrijednosnim orijentacijama skalom Sekulić i Šporer (2006). Utvrđena su određena odstupanja u latentnim strukturama tih skala između dvaju ciklusa. U 2019. latentna struktura analiziranih političkih stavova gotovo je identična originalnoj te se ekstrahiraju faktori nacionalizma (spojeni nacionalizam i antimultikulturalizam), klerikalizma, ekspertokratizma i europeizma (usp. Gregurović i Mrakovčić, 2022). U 2024. faktorska je struktura nešto drukčija te se dobivaju faktori klerikalizma s potporom nacionalizmu, multikulturalizma s protivljenjem nacionalizmu, ekspertokratizma i europeizma. Nadalje, latentna struktura vrijednosnih orijentacija u oba ciklusa mjerenja razlučuje dva faktora – 2019. autoritarizam i konzervativnost, a 2024. autoritarizam i konzervativnost s potporom autoritarizmu. Unatoč tim odstupanjima od originalnih mjernih instrumenata mišljenja smo da se dobivene dimenzije na obje skale i dalje mogu načelno uspoređivati između različitih godina te sadržajno smisleno tumačiti u okviru originalnih koncepata.

4.3. Analize

U radu je primijenjen niz univarijantnih, bivarijantnih i multivarijantnih analiza provedenih u programskom paketu SPSS 26.0. Univarijantnim analizama prvo se opisuju zavisne varijable koje se potom dovode u odnos s odabranim nezavisnim indikatorima. Uz to se pomoću t-testa i analize varijance analiziraju razlike u prosječnim vrijednostima između dva ciklusa istraživanja. Dodatno se provjerava latentna struktura zavisnih varijabli pomoću faktorske analize, a dobiveni se faktori razmatraju kao zavisni konstrukti – kriteriji u hijerarhijskoj multiploj regresijskoj analizi.

5. Rezultati i rasprava

Reflektirajući trendove u otklonu stavova prema migrantima u Hrvatskoj u negativnu stranu (Župarić-Iljić i Lalić, 2024; Čačić-Kumpes *et al.*, 2024), anketirani studenti prava su u 2024. godini iskazali statistički značajnu veću društvenu distancu prema gotovo svim mjerenim skupinama migranata i prema pripadnicima romske etničke skupine nego 2019. godine (Tablica 2). Ukupno gledano, vidljivo je da je

Tablica 2. Distribucija frekvencija na skali društvene distance prema migrantskim i etničkim skupinama – usporedba 2019. i 2024.

		1	2	3	4	5	6	7	M (SD)	t
Tražitelji azila	2019.	6,1	17,6	7,6	10,0	26,5	25,9	4,8	4,32 (1,735)	-3,098*** df=1235,046
	2024.	4,1	11,2	9,2	11,7	29,3	24,1	9,0	4,62 (1,625)	
Azilanti	2019.	7,0	19,6	8,6	10,3	28,4	18,8	5,7	4,14 (1,755)	-4,411*** df=1235,046
	2024.	4,6	12,2	9,2	11,7	30,3	19,5	11,5	4,57 (1,680)	
Strani radnici	2019.	13,4	26,9	9,7	25,6	14,7	5,5	0,9	3,22 (1,523)	-9,963*** df=1230
	2024.	6,4	14,1	9,2	25,9	24,6	13,1	5,4	4,10 (1,587)	
Romi	2019.	3,6	22,5	8,5	9,2	36,3	5,8	11,0	4,17 (1,720)	-3,175** df=1218
	2024.	3,7	17,3	7,1	9,3	32,2	12,4	14,4	4,49 (1,759)	
Doseljednici iz zemalja bivše Jugoslavije	2019.	27,8	35,4	8	7,4	12,9	4,2	1,8	2,61 (1,624)	-1,632 df=1195,529 p=.102
	2024.	27,5	31	10	6,9	15,3	5,1	2,5	2,77 (1,719)	
Doseljednici iz zapadnoeuropskih zemalja	2019.	31,1	35,6	7,4	6,7	11,5	4,5	1,0	2,48 (1,578)	-2,886** df=1196,601
	2024.	26,9	32,2	8,3	10,5	12,4	6,9	1,4	2,75 (1,681)	
Doseljednici iz SAD-a i Kanade	2019.	30,7	37,5	7,3	7,0	10,6	3,9	1,2	2,45 (1,543)	-4,007*** df=1179,064
	2024.	23,7	34,2	9,2	10,5	10,8	7,8	2,0	2,82 (1,697)	
Doseljednici iz azijskih zemalja (Kinezi, Korejci...)	2019.	12,1	41,1	10,6	9,8	12,5	9,1	2,1	3,05 (1,649)	-4,091*** df=1182,925
	2024.	11,0	31,5	11,9	10,8	14,4	15,3	3,2	3,46 (1,786)	
Doseljednici s Bliskog istoka	2019.	10,1	33	9,5	8,9	15,8	15,5	5,5	3,57 (1,864)	-3,803*** df=1241
	2024.	7,8	24,2	12,7	9,7	15,9	19	9,3	3,97 (1,900)	
Doseljednici iz Afrike	2019.	10,6	39,1	8,5	7,9	16,5	12,1	3,6	3,32 (1,781)	-4,660*** df=1243
	2024.	10,3	25,3	10,5	12	16,4	18	6,6	3,80 (1,876)	

1 = Bračni odnos; 2 = Osobni prijatelj; 3 = Neposredni susjed; 4 = Suradnik na poslu; 5 = Stanovnik u mojoj zemlji; 6 = Posjetitelj u mojoj zemlji; 7 = Izbaciti iz moje zemlje

došlo do svojevrsnog “općeg udaljavanja” od različitih kategorija migranata i etničkih skupina koje se doživljava kao “druge i drugačije”. Jedina skupina prema kojoj nije zabilježena statistički značajna razlika u društvenoj distanci doseljenici su iz zemalja bivše Jugoslavije. Čini se da se u posljednje vrijeme doseljenike iz tih zemalja doživljava kao manje “različite” i kao manju društveno-kulturnu prijatnju domicilnom stanovništvu u odnosu na migrante iz nekih drugih zemalja te da se zbog toga ni razina distance nije značajno promijenila u spomenutom razdoblju. Za te se migrante u kontekstu integracije stranih radnika često ističe da se lakše integriraju u društvo useljenja zbog kulturne, jezične i geografske bliskosti te sličnosti u men-

talitetu koje olakšavaju integraciju, za razliku od doseljenika iz primjerice azijskih zemalja čija se integracija opisuje kao izazovnija (usp. Rajković Iveta i Magdalenić Vincek, 2024).¹³ S druge strane, može se uočiti da je 2024. prosječna iskazana distanca prema kategoriji stranih radnika najviše porasla, i to za čak 0,88 u odnosu na 2019. godinu. Dok su 2019. anketirani studenti strane radnike u prosjeku bili spremni prihvatiti kao neposredne susjede, u 2024. bili su ih spremni prihvatiti tek kao suradnike na poslu.

Iako je došlo do općeg povećanja društvene distance prema mjerenim skupinama, ponovo se može uočiti da studenti prema nekim skupinama iskazuju manju, a prema nekima veću društvenu distancu. Studenti anketirani 2024. najveću su relativnu bliskost (u prosjeku neposredni susjedi – $M=$ od 2,75 do 2,82) spremni ostvariti s doseljenicima iz zapadnoeuropskih zemalja, SAD-a i Kanade te s onima iz zemalja bivše Jugoslavije. Navedene se skupine percipira kao pripadnike “zapadnog svijeta”, u koji prema hrvatskim građanima spada i Hrvatska. Oni, kao “pozitivno konotirani termin migranata (...) dolaz[e] iz bogate europske zemlje, i sam[i] boljestojeći, i koji [su] po kulturi i jeziku što sličniji domaćem stanovništvu” (Župarić-Iljić i Lalić, 2024, str. 20), pa je stoga i distanca prema njima manja nego prema skupinama koje dolaze izvan “kulturnog kruga” zapadnih društava. Nešto manju bliskost studenti su spremni ostvariti s doseljenicima iz azijskih zemalja (u prosjeku u blizini granice između kategorija neposredni susjed i suradnik na poslu; $M=3,46$). Nešto veću distancu studenti iskazuju prema doseljenicama iz Afrike ($M=3,80$) i s Bliskog istoka ($M=3,97$) te prema stranim radnicima ($M=4,10$). Konačno, najveću prosječnu distancu iskazuju spram Roma ($M=4,49$), azilanata ($M=4,57$) i tražitelja azila ($M=4,62$). Potonji rezultati idu u prilog tezi da se azilante i tražitelje azila doživljava kao “nove Rome”, kao skupinu prema kojoj u našem društvu u pravilu postoji najveća društvena distanca (Miočić, 2018; Gregurović i Mrakovčić, 2022). Pritom valja naglasiti da u razdoblju od 2019. do 2024. azil u Hrvatskoj najviše traže osobe iz Afganistana, Iraka, Sirije, Pakistana, ali i iz Ruske Federacije, Turske, Kube i drugih zemalja¹⁴ koje se često, posebice one koje dolaze iz zemalja Bliskog istoka, zajedno grupira kao migrante islamske vjeroispovijesti (usp. Župarić-Iljić i Lalić, 2024, str. 115-116) i koje se u kulturnom smislu doživljava kao bitno različite (usp. Gregurović, 2022). Povećanje društvene distance prema muslimanima zabi-

¹³ “Činjenica da u Hrvatskoj već dulji niz godina živi određeni dio građana zemalja nasljednica bivše SFRJ, također utječe na nove migracije iz tih zemalja s obzirom na postojanje obiteljskih i koetničkih migrantskih mreža koje mogu olakšati prilagodbu migranata novoj društvenoj sredini” (Gregurović *et al.*, 2024, str. 201), ali i opću prihvaćenost, tj. nižu društvenu distancu među domicilnim stanovništvom.

¹⁴ Više na stranicama Ministarstva unutarnjih poslova: <https://mup.gov.hr/pristup-informacija-ma-16/statistika-228/statistika-trazitelji-medjunarodne-zastite/283234>.

lježila je i analiza Baričević i Jelovice (2024, str. 167) koja pokazuje da su u Hrvatskoj “danas muslimani s Bliskog istoka postali uvjerljivo najnepoželjnija skupina”, što potvrđuje tezu da se najčešće islam i Zapad ponajprije tumače kao dva odvojena, zaokružena i na svojevrsan način nespojiva svijeta (Pavelić i Čačić-Kumpes, 2015). Baričević i Koska (2017) na temelju kvalitativnog istraživanja upozoravaju da zazor prema osobama s Bliskog istoka valja promatrati u kontekstu kulturne i sigurnosne prijatnje koju sudionici ovog istraživanja povezuju s njima, jer zbog prevelikih razlika u kulturi sumnjaju u mogućnost da se ta skupina dobro integrira u domaće društvo te ih opisuju kao kulturološki neprilagodljive i nametljive.

Kada se analizira društvena distanca prema religijskim skupinama (Tablica 3), vidljivo je da se u odnosu na 2019. iskazana distanca 2024. nije statistički značajno promijenila samo prema katolicima i pravoslavicima. Uzimajući u obzir da se velika većina građana u Hrvatskoj identificira kao (visoko)religiozni katolici (Kumpes, 2018), studenti prava, koji također prate taj obrazac religijske samoidentifikacije, u prosjeku su s osobama katoličke vjeroispovijesti spremni na najbliži, bračni odnos, a s osobama pravoslavne vjeroispovijesti u prosjeku su spremni biti osobni prijatelji. Istovremeno, iskazana distanca statistički se značajno povećala spram budista i hinduista (za 0,6), Židova (0,55), protestanata (0,52) i muslimana (0,46). S pripadnicima tih religijskih skupina ispitanici su u prosjeku spremni biti neposredni susjedi. Naposlijetku, zanimljivo je primijetiti da se iskazana distanca značajno povećala i spram ateista (0,51). Dok su 2019. studenti prava s protestantima i ateistima u prosjeku bili spremni ostvariti osobno prijateljstvo, u 2024. su ih u prosjeku bili spremni prihvatiti kao neposredne susjede. Ukupno gledano, iako je prosječna distanca prema religijskim skupinama manja nego prema “nepoželjnim” migrantskim skupinama, može se primijetiti da je među studentima došlo do “udaljavanja” od skupina koje se smatra “bitno različitima od dominantne sociokulturne matrice hrvatskog društva” (drugim i drugačijim), bilo da su pripadnici drugih religija ili ateisti. Navedeno se može tumačiti u kontekstu jačanja važnosti nacionalnog identiteta koji je, prema rezultatima istraživanja Kumpesa (*ibid.*, str. 308), usko povezan s religijskom identifikacijom te pokazuje da su društvenu distancu prema stranim (imigrantskim) radnicima, tj. potencijalno pripadnicima drukčijih religijskih opredjeljenja, skloni izraziti oni koji imaju stav da su religijsko i nacionalno usko povezani.

Faktorskom analizom provjerene su latentne strukture koje stoje u pozadini iskazane društvene distance prema migrantskim, etničkim i religijskim skupinama (Tablica 4). Kao i 2019. godine, utvrđeno je da migrantske i etničke skupine tvore dvije latentne dimenzije koje zajedno tumače 77,11% varijance instrumenta. Na prvom faktoru grupirale su se skupine prema kojima ispitanici imaju veću distancu. To su azilanti, tražitelji azila, strani radnici, Romi i doseljenici s Bliskog istoka. Za razliku od 2019. u 2024. godini u latentnu dimenziju “nepoželjnih” skupina ušli su strani radnici, a doseljenici iz Afrike podjednako su saturirali faktore “poželjnih” i

Tablica 3. Distribucija frekvencija na skali društvene distance prema religijskim skupinama – usporedba 2019. i 2024. (u %)

		1	2	3	4	5	6	7	M (SD)	t
Katolici	2019.	77,8	13,8	0,6	1,0	4,5	0,6	0,4	1,42 (1,058)	1,124 df=1247 p=,261
	2024.	80,2	12,9	1,0	1,0	3,4	0,2	0,5	1,36 (,955)	
Pravoslavci	2019.	31,0	50,7	3,3	3,0	6,8	2,7	1,5	2,17 (1,368)	-,920 df=1248 p=,358
	2024.	27,6	51,7	5,3	2,5	8,0	2,9	1,2	2,24 (1,366)	
Muslimani	2019.	17,1	56,1	4,6	3,7	9,4	4,8	3,3	2,59 (1,573)	-4,776*** df=1166,904
	2024.	11,5	49,5	7,3	5,8	9,7	9,2	6,3	3,05 (1,805)	
Židovi	2019.	20,7	51,6	5,7	5,5	8,2	4,5	2,8	2,53 (1,546)	-5,697*** df=1153,886
	2024.	13,1	45,1	7,5	7,3	11,9	8,0	5,9	3,08 (1,797)	
Protestanti (baptisti, adventisti...)	2019.	24,7	48,2	4,9	5,4	9,5	4,3	1,6	2,46 (1,515)	-5,652*** df=1169,280
	2024.	14,7	43,1	9,7	6,3	13,9	7,3	3,6	2,98 (1,707)	
Nekršćani (budisti, hinduisti...)	2019.	20,8	50,0	5,8	5,1	9,1	5,7	2,1	2,56 (1,562)	-6,175*** df=1161,867
	2024.	13,6	42,2	8,0	7,6	11,5	12,0	4,6	3,16 (1,821)	
Ateisti	2019.	36,5	40,2	3,4	4,8	9,2	2,5	2,2	2,26 (1,532)	-5,287*** df=1145,602
	2024.	27,6	36,3	6,8	5,6	11,5	6,4	5,1	2,77 (1,831)	

1 = Bračni odnos; 2 = Osobni prijatelj; 3 = Neposredni susjed; 4 = Suradnik na poslu; 5 = Stanovnik u mojoj zemlji; 6 = Posjetitelj u mojoj zemlji; 7 = Izbaciti iz moje zemlje

“nepoželjnih” skupina. Potonja je skupina zbog spomenutog razloga isključena iz daljnjih analiza. Na drugom faktoru su se, isto kao i 2019. godine, okupile skupine prema kojima ispitanici iskazuju manju društvenu distancu, uključujući doseljenike iz zapadnoeuropskih zemalja, SAD-a i Kanade, iz zemalja bivše Jugoslavije i azijskih zemalja. Faktori distance prema “nepoželjnim” i “poželjnim” skupinama visoke su unutarnje pouzdanosti (Cronbachov $\alpha_1=0,903$; Cronbachov $\alpha_2=0,908$). Faktorska analiza distance prema religijskim skupinama pokazala je jednodimenzionalnu latentnu soluciju koja tumači 72,22% varijance instrumenta. Dobiveni faktor također je visoke unutarnje pouzdanosti (Cronbachov $\alpha=0,922$). U ovu faktorsku analizu nije uključena varijabla koja mjeri distancu prema katolicima. Radi cjelovitijeg uvida u promjene u iskazanoj distanci prema “poželjnim” i “nepoželjnim” migrantskim skupinama te prema religijskim skupinama između 2019. i 2024. godine na osnovi dobivenih faktora kreirane su kompozitne varijable.¹⁵

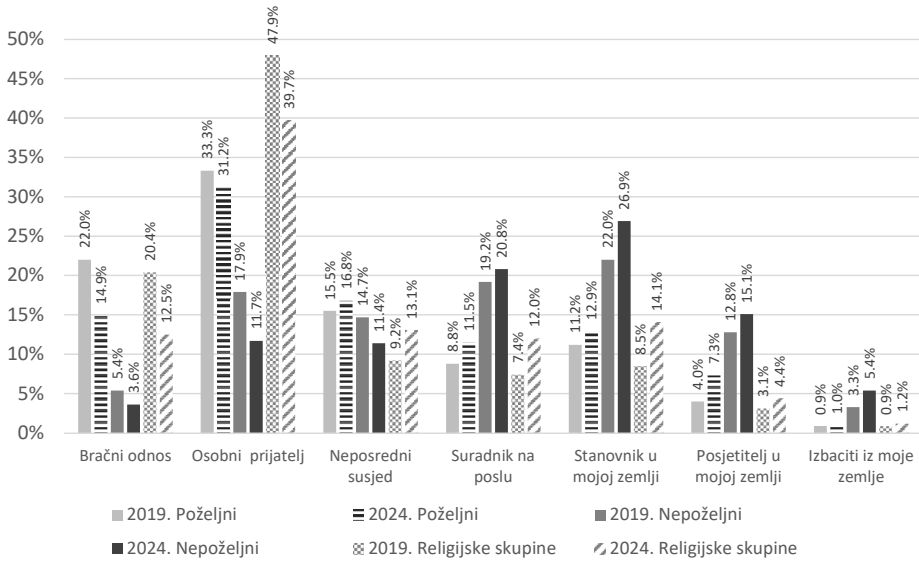
¹⁵ Kompozitne varijable kreirane su zbrajanjem rezultata na svim česticama koje najznačajnije saturiraju pojedine faktore te dijeljenjem tog rezultata s ukupnim brojem tih varijabli. Radi preglednosti dobiveni su rezultati zaokruženi na cijele brojeve.

Tablica 4. Društvena distanca prema migrantskim, etničkim i religijskim skupinama (rezultati faktorskih analiza 2024.)

Društvena distanca prema	Faktorska zasićenja
“poželjnima”	F1
Doseljenici iz zemalja bivše Jugoslavije	0,812
Doseljenici iz zapadnoeuropskih zemalja	0,909
Doseljenici iz SAD-a i Kanade	0,894
Doseljenici iz azijskih zemalja (Kinezi, Korejci...)	0,747
Doseljenici iz Afrike ¹⁶	0,608
“nepoželjnima”	F2
Tražitelji azila	0,896
Azilanti	0,909
Strani radnici	0,793
Romi	0,720
Doseljenici s Bliskog istoka	0,683
Doseljenici iz Afrike	0,615
Extraction Method: Principal Component Analysis; Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization; 77,107% of interpreted variance; Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,904; Bartlett’s Test of Sphericity = 4889,309	
religijskim skupinama	F1
Pravoslavci	0,760
Muslimani	0,841
Židovi	0,883
Protestanti (baptisti, adventisti...)	0,908
Nekršćani (budisti, hinduisti...)	0,897
Ateisti	0,801
Extraction Method: Principal Component Analysis; 72,221% of interpreted variance; Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,867; Bartlett’s Test of Sphericity = 2667,946	

¹⁶ Varijabla društvena distanca prema doseljenicima iz Afrike podjednako saturira i prvi i drugi faktor.

Graf 1. Distribucije kompozitnih skala društvene distance prema “poželjnima”, “nepoželjnima” i religijskim skupinama – usporedba 2019. i 2024.

Rezultati prikazani u Grafu 1. pokazuju da u odnosu na 2019. godinu 2024. godine na sve tri kompozitne varijable opada postotak ispitanika koji su spremni s etničkim i religijskim “drugima” ostvariti najintimnije društvene odnose, bračni i prijateljski odnos. Primjerice, udio ispitanika koji su 2024. bili spremni stupiti u brak s pripadnicima “poželjnih” migrantskih skupina smanjio se za 32,3%¹⁷ u odnosu na 2019. godinu. Spram “nepoželjnih” migrantskih skupina taj se udio smanjio za 33,3%, a spram religijskih “drugih” za čak 38,7%. Istovremeno, vidljivo je da 2024. raste postotak ispitanika koji spram tih skupina odabiru kategorije veće društvene distance. Povećava se postotak ispitanika koji su s tim skupinama spremni surađivati na poslu te postotak onih koji su ih spremni prihvatiti kao stanovnike ili tek kao posjetitelje u svojoj zemlji. Primjerice, udio ispitanika koji su 2024. “poželjne” migrantske skupine bili spremni prihvatiti samo kao posjetitelje u Hrvat-

¹⁷ Postotna promjena udjela izračunata je prema formuli: $((\text{vrijednost u 2024.} - \text{vrijednost u 2019.}) / \text{vrijednost u 2019.}) \times 100$. Tom formulom mjeri se relativna promjena udjela ispitanika u pojedinoj kategoriji društvene distance između dvije točke mjerenja (2019. i 2024. godine). Budući da se polazišna vrijednost (2019.) razlikuje među varijablama (npr. “poželjne” migrantske skupine, “nepoželjne” migrantske skupine i pripadnici različitih religija), postotne promjene nisu međusobno izravno usporedive, već ih treba tumačiti u kontekstu svake pojedine kategorije.

skoj povećao se za 82,5% u odnosu na 2019. godinu. U slučaju “nepoželjnih” migrantskih skupina taj se udio povećao za 17,97%, a u slučaju religijskih “drugih” za 41,94%. Konačno, može se uočiti i rast u kategoriji socijalnog ostracizma. Udio ispitanika koji preferiraju socijalni ostracizam – odnosno protjerivanje iz zemlje – porastao je za 11,11% kada je riječ o “poželjnim” migrantskim skupinama, za 33,33% u slučaju pripadnika religijskih “drugih” te za čak 78,79% kada je riječ o “nepoželjnim” migrantskim skupinama.

Budući da su rezultati iz 2019. godine (Tablica 5) ukazali na postojanje statistički značajnih razlika u iskazanoj društvenoj distanci prema analiziranim skupinama između studenata prava s različitih fakulteta, željeli smo analizirati pojavljuju li se te razlike i u 2024. godini. U 2019. pokazalo se da studenti pravnih fakulteta u Rijeci i Zagrebu imaju manju distancu prema svim skupinama od studenata iz Osijeka i Splita. Primjerice, dok su studenti iz Zagreba i Rijeke u prosjeku s “poželjnim” migrantima bili spremni ostvariti prijateljski odnos, studenti iz Splita i Osijeka s njima su bili spremni ostvariti susjedski i poslovno-suradnički odnos. S “nepoželjnim” migrantskim skupinama zagrebački i riječki studenti su u prosjeku bili spremni ostvariti poslovno-suradnički odnos, dok su ih studenti iz Osijeka i Splita prihvaćali tek kao stanovnike u Hrvatskoj. U 2024. godini dolazi do određenih promjena. Prvo, može se uočiti da razlike u iskazanoj distanci (prema “poželjnim” i “nepoželjnim” migrantskim skupinama te prema pripadnicima drugih religija) među studentima spomenutih fakulteta više nisu “uniformne” kao 2019. godine. Primjerice, 2024. statistički značajna razlika u distanci prema “nepoželjnim” migrantskim skupinama postoji između studenata Pravnog fakulteta u Rijeci i studenata pravnih fakulteta u Osijeku i Splitu. Razlika u distanci prema “poželjnim” migrantima postoji samo između studenata pravnih fakulteta u Zagrebu i Osijeku. Situacija je ostala ista kao i 2019. jedino u distanci spram religijskih “drugih”, naime studenti iz Rijeke i Zagreba iskazuju manju distancu prema drugim religijskim skupinama od studenata iz Osijeka i Splita. Nadalje, u 2024. može se uočiti da je iskazana distanca prema mjerenim skupinama različito rasla ili padala kod studenata s različitih fakulteta. Primjerice, prosječna iskazana distanca prema “nepoželjnim” puno je više rasla kod studenata iz Rijeke i Zagreba (0,47 i 0,72) nego kod studenata iz Splita (0,15). Uz to, može se primijetiti da se kod studenata iz Osijeka iskazana distanca prema “nepoželjnim” smanjila (-0,14) u odnosu na 2019. godinu. Slična je situacija i s iskazanom distancom prema religijskim “drugima”. Dok je prosječna iskazana distanca studenata iz Splita (0,59), Rijeke (0,49) i Zagreba (0,30) rasla u odnosu na 2019., kod studenata iz Osijeka (-0,07) ostala je gotovo identična. Konačno, dok je prosječna distanca prema “poželjnim” migrantima kod studenata iz Rijeke i Zagreba rasla (0,54 i 0,51) u odnosu na 2019. godinu, prosječna distanca kod studenata iz Osijeka i Splita se smanjila (-0,17 i -0,24). Iako je donedavno bio opisivani kao mjesto pozitivnih stavova i najveće otvorenosti prema

različitim kategorijama doseljenika (usp. Ajduković *et al.*, 2019), prema rezultatima novijih istraživanja (npr. Župarić-Iljić i Lalić, 2024), uključujući i ovo, Zagreb postaje mjesto u kojem stanovnici iskazuju najveće razine straha i doživljaja prijatnje u usporedbi s drugim regijama. Navedene se promjene pripisuju najvećoj koncentraciji doseljenika upravo u Zagrebu kao i negativnim učincima kontakta koji, ako je ostvaren u nepovoljnim i neravnopravnim uvjetima, potiče zatvaranje i negativne stavove (usp. Becker, 2019).

Tablica 5. Prosječne razlike u izraženoj društvenoj distanci prema migrantskim, etničkim i religijskim skupinama među studentima prava s četiri sveučilišta – usporedba 2019. i 2024.

Društvena distanca		2019. godina				2024. godina			
		N	M	SD	F (p) post hoc	N	M	SD	F (p) post hoc*
“nepoželjni”	Zagreb	264	3,60	1,494	20,867 (0,000) ZG≠ST, OS RI≠ST, OS	133	4,32	1,539	6,033 (0,000) RI≠ST, OS
	Rijeka	192	3,50	1,548		163	3,97	1,420	
	Split	116	4,49	1,607		143	4,64	1,391	
	Osijek	94	4,62	1,329		118	4,48	1,454	
“poželjni”	Zagreb	264	2,29	1,236	32,822 (0,000) ZG≠ST, OS RI≠ST, OS	140	2,80	1,460	3,717 (0,011) ZG≠OS
	Rijeka	191	2,32	1,352		167	2,86	1,482	
	Split	115	3,41	1,632		143	3,17	1,571	
	Osijek	94	3,52	1,605		114	3,35	1,765	
religijske skupine	Zagreb	264	2,30	1,176	20,063 (0,000) ZG≠ST, OS RI≠ST, OS	141	2,60	1,298	12,416 (0,000) ZG≠ST, OS RI≠ST, OS
	Rijeka	193	2,11	1,152		167	2,60	1,362	
	Split	116	2,84	1,609		146	3,43	1,606	
	Osijek	94	3,26	1,646		118	3,19	1,547	

* zavisno od (ne)homogenosti kategorija primijenjen je Scheffeov ili Tamhaneov T2 post hoc test

Hijerarhijska multipla regresijska analiza provedena je kako bi se provjerio učinak triju prediktorskih sklopova na izražavanje društvene distance prema analiziranim skupinama. Prvi model obuhvaća sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanika, kao što su spol, veličina prebivališta, stupanj obrazovanja roditelja, imovinski status obitelji i nacionalnost ispitanika. Drugi čine kontekstualni indikatori povezani s osobnim i/ili obiteljskim izbjegličkim ili prognaničkim iskustvom, iskustvom upoznavanja tražitelja azila ili azilanta te prijateljstvom sa strancem koji živi u Hrvatskoj. Posljednji prediktorski sklop obuhvaća vrijednosne i političke stavovske konstrukcije koje opisuju sklonost nacionalizmu, klerikaliz-

mu, ekspertokratizmu, europeizmu, autoritarizmu i konzervativnosti.¹⁸ U taj sklop prediktora uključene su i politička orijentacija i religijska samoidentifikacija ispitanika.

Tablica 6. Hijerarhijska regresijska analiza procjene učinka na društvenu distancu prema migrantskim, etničkim i religijskim skupinama u 2024. godini

	Društvena distanca prema “nepoželjnima”			Društvena distanca prema “poželjnima”			Društvena distanca prema pripadnicima drugih religija		
	Model 1 (Beta)	Model 2 (Beta)	Model 3 (Beta)	Model 1 (Beta)	Model 2 (Beta)	Model 3 (Beta)	Model 1 (Beta)	Model 2 (Beta)	Model 3 (Beta)
Spol	,017	,023	-,046	-,100	-,085	-,119*	-,013	-,008	-,082
Prebivalište	,091	,098	,048	-,141*	-,132*	-,105	-,098	-,096	-,087
Najviši postignuti stupanj obrazovanja roditelja	-,012	-,001	-,005	-,082	-,081	-,084	-,044	-,038	-,029
Procjena imovinskog stanja obitelji	,084	,079	,021	-,030	-,031	-,054	,055	,053	-,002
Nacionalnost (1 – Hrvati; 2 – ostali)	-,048	-,050	-,041	-,056	-,055	-,039	-,051	-,052	-,043
Osobno/obiteljsko prognaničko/izbjegličko iskustvo (1 – da)		-,069	-,011		-,007	,005		-,045	-,011
Prijatelji – stranci u RH (1 – da)		-,087	-,040		-,048	-,022		-,010	,033
Upoznali tražitelja azila ili azilanta (1 – da)		,101	,082		,153**	,112*		,086	,041
Odnos prema religiji (uvjereni vjernik → protivnik religije)			-,014			-,018			-,125*
Politička orijentacija (lijevo → desno)			,080			-,062			-,085
Klerikalizam s potporom nacionalizmu			,184**			,295***			,229***
Multikulturalizam s protivljenjem nacionalizmu			-,354***			-,120*			-,325***
Ekspertokratizam			,017			-,046			-,007

¹⁸ Potrebno je istaknuti da se u 2024. godini latentne strukture političkih stavova drugačije formiraju nego 2019. Detaljnije objašnjenje dano je u metodološkom poglavlju.

nima”, ali tek u modelu 3, kada se u analizu uključe i politički stavovi. Pokazalo se da ispitanice iskazuju veću distancu prema “poželjnim” migrantskim skupinama od ispitanika (vrijednosti aritmetičkih sredina idu tomu u prilog $M\bar{Z}=3,01$ i $MM=2,87$, ali t test nije značajan $p=0,117$). Taj rezultat valja tumačiti s oprezom jer se varijabla pokazuje značajnom tek u 3. modelu, što može ukazivati na supresiju. Korelacijska analiza između prediktora pokazuje značajnu povezanost spola s faktorom multikulturalizma, no iako su sklonije multikulturalizmu, ispitanice i dalje iskazuju veću distancu prema poželjnim.

Kao i u slučaju odnosa političkih stavova i distance prema “poželjnim” migrantima, 2024. sličnu situaciju nalazimo i kad je riječ o društvenoj distanci prema religijskim “drugima”. Ispitanici koji se protive multikulturalizmu, a podupiru nacionalizam (najsnažniji prediktor), oni koji podupiru klerikalizam i nacionalizam, oni koji podupiru konzervativnost i autoritarizam te oni koji su religiozniji iskazuju veću distancu prema religijskim “drugima”. Godine 2019. odnos ispitanika prema religiji (stupanj (ne)religioznosti) nije bio statistički značajan prediktor distance prema drugim religijskim skupinama. Navedeno ide u prilog zabilježenim promjenama u doživljaju drugih religijskih skupina, ponajprije muslimana (usp. Baričević i Koska, 2017). Baričević i Jelovica (2024, str. 167) u razdoblju između 2018. i 2020. potvrđuju da su muslimani (s Bliskog istoka) najnepoželjnija skupina, pa tako u 2020. godini čak 40% ispitanika smatra da im treba zabraniti ulazak u državu, a dodatnih 30% ispitanika slaže se tek s privremenim boravkom. Nesklonost doseljenicima islamske vjeroispovijesti u većoj mjeri iskazuju osobe desne političke orijentacije te simpatizeri desno orijentiranih političkih stranaka (Župarić-Iljić i Lalić, 2024), a što je često povezano s političkim stavovima opisanima konceptima nacionalizma, antimultikulturalizma i klerikalizma.

Razlika u odnosu na 2019. godinu javlja se i s obzirom na značajne prediktore distance prema “nepoželjnim” migrantskim skupinama. Dok su 2019. godine veličina prebivališta (u Modelu 1), nacionalnost ispitanika (u sva tri modela), iskustvo upoznavanja azilanta (u Modelu 2) te politička orijentacija ispitanika (u Modelu 3) bili statistički značajni prediktori distance prema “nepoželjnim”, 2024. to više nije slučaj. S druge strane, 2024. klerikalizam (s potporom nacionalizmu) i europeizam postaju statistički značajni prediktori distance prema “nepoželjnim”, što nije bio slučaj 2019. Dakle, 2024. godine pokazalo se da oni koju podupiru klerikalizam i nacionalizam, oni koji se protive multikulturalizmu, a podupiru nacionalizam (najsnažniji prediktor), oni koji se protive europeizmu te oni koji podupiru konzervativnost i autoritarizam iskazuju veću distancu prema “nepoželjnim” migrantskim skupinama. Najsnažniji učinak nacionalizma potvrđuje ga kao općenito gledano najsnažniji prediktor društvene distance prema svim potencijalnim migrantima u Hrvatskoj – i poželjnim i nepoželjnim. Iz tih je rezultata očito da one ispitanike

koji više podržavaju ideju da je idealna država ona u kojoj živi samo jedna (etno)nacija te koji više odbacuju ideju da država treba pomagati u očuvanju kulture i običaja svih etničkih manjina karakterizira svojevrsna univerzalna “zatvorenost” prema pripadnicima svih skupina koje se percipira kao “druge i drugačije”, i to bez obzira na razinu situacijske ugroze koju od njih u određenom trenutku mogu osjećati. Za razliku od 2019. u drugom se ciklusu mjerenja podržavanje ideje Europe bez granica pokazuje značajnim prediktorom u smanjenju društvene distance prema “nepoželjima”, što može ići u smjeru otvorenosti prema nadnacionalnim entitetima te, sukladno tomu, veće otvorenosti čak i prema onima koji se ne smatraju poželjima, s obzirom na to da je iskustvo u prihvatu tih skupina migranata isto kao i u drugim europskim zemljama.

Konzervativnost i autoritarizam kroz cikluse su stabilni statistički značajni prediktori društvene distance prema “nepoželjima” te ukazuju na persisterenciju u određenom otporu promjenama postojećeg kulturno-društvenog poretka i univerzalne “zatvorenosti” prema svim (nepoželjnim i religijski drukčijim) autsajderima, između ostalog i zbog osjećaja normativne ugroze čija percepcija čini razliku u (ne)toleranciji između autoritarnih i neautoritarnih osoba (Stenner, 2005).

6. Zaključak

Uzimajući u obzir ograničenja provedenih istraživanja, koja se ponajprije odnose na prigodnost uzorka i specifičnost analizirane populacije te na određena odstupanja u latentnim strukturama zavisnih i nezavisnih indikatora, rezultate valja promatrati kao jedno od rijetkih domaćih istraživanja koja se bave promjenama socijalne distance u vremenu (usp. Baričević i Jelovica, 2024). Rezultati pokazuju veći stupanj društvene distance, tj. porast negativnih stavova prema gotovo svim skupinama u 2024. godini u usporedbi s 2019. Iako je potvrđena određena stabilnost u određivanju pojedinih skupina migranata kao poželjnih ili nepoželjnih doseljenika u Hrvatsku, utvrđene su i stanovite promjene. Naime, studenti prava 2024. u usporedbi s 2019. određuju strane radnike kao nepoželjne doseljenike, te je prema njima zabilježena najveća negativna promjena u iskazanoj društvenoj distanci. Dok je 2019. godine prosječna iskazana distanca prema stranim radnicima bila unutar kategorije neposrednog susjeda, 2024. prosječna vrijednost iskazane distance u kategoriji je suradnika na poslu.

Multivarijatne analize pokazuju redukciju u značajnim prediktorima društvene distance prema “nepoželjnim” migrantima, ali i povećanje u čimbenicima koji utječu na društvenu distancu prema “poželjima”, te ukupni model u potpunosti bilježi veću prediktivnu moć. Polazeći od postavljenih istraživačkih pitanja, možemo zaključiti da je učinak sociodemografskih karakteristika studenata prava na iskazanu društvenu distancu prema “nepoželjnim” i “poželjnim” migrantima osla-

bio ili u potpunosti izostao. Tek je indikator mjesta prebivališta i spol statistički značajan prediktor distance prema poželjnim. Uz navedeno, smanjenju distance prema “poželjnim” pridonosi i kontakt s tražiteljima azila ili azilantima. Općenito gledajući, dobiveni rezultati mogu upućivati na univerzalnu “zatvorenost” prema pripadnicima svih skupina koje se percipira kao *druge i drugačije*, koja se može pripisati učinku vrijednosnih i političkih stavova i općoj “politizaciji” pitanja migracija u javnim diskursima. Krzyżanowski, Triandafyllidou i Wodak (2018, str. 6) upozoravaju da je imigracija postala vrlo politizirana tema proteklih godina, posebno u smislu ideologizacije rasprava, pri čemu su mediji postali ključno mjesto za učinkovito prenošenje stavova političara o migracijama javnosti (usp. Popović *et al.*, 2022, str. 25). Iako autori raspravljaju o kontekstu “izbjegličke krize” u Europi, isto bi se moglo primijeniti i na opće diskurse o doseljavanju radnih migranata u hrvatskom kontekstu. Sve češće svjedočimo da se u političkim diskursima izjednačavaju iregularni prelasci granica kao nastavak “izbjegličke krize” iz 2015. i regulirano useljavanje stranih radnika, što vodi tomu da se o migrantima govori kao o opasnosti i prijetnji, a kod građana se može proširiti percepcija da su opasni i strani radnici zaposleni u Hrvatskoj (Vesić, 2025). Osim toga koncentracija migranata i zemlja njihova porijekla mogu se povezati s društvenom distancom, poglavito u kontekstu promjene zakonodavnog okvira koji se odnosi na strance i njihovo zapošljavanje u RH, što je također potaklo razne polemike u društvu i dovelo do negativnih medijskih prikaza različitih kategorija migranata. Iako podaci ukazuju na još uvijek relativno nisku zastupljenost stranaca u hrvatskom društvu, projekcija njihova broja često ne odgovara stvarnosti te može poslužiti kao temelj kreiranja nerealnih percepcija i negativnih stavova, posebno prema onim skupinama koje se u većoj mjeri smatraju prijetnjom.

LITERATURA

- Ahmed, S., Chen, V. H. H., Jaidka, K., Hooi, R. i Chib, A. (2021) “Social media use and anti-immigrant attitudes: evidence from a survey and automated linguistic analysis of Facebook posts”, *Asian Journal of Communication*, 31 (4), str. 276-298.
- Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matić Bojić, J. i Župarić-Iljić, D. (2019) *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
- Albada, K., Hansen, N. i Otten, S. (2021) “When cultures clash: Links between perceived cultural distance in values and attitudes towards migrants”, *British Journal of Social Psychology*, 60 (4), str. 1350-1378.

- Allport, G. W. (1954) *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley Publishing.
- Baloban, S., Kompes, M. i Migles, S. (2019) “Križa solidarnosti i desolidarizacija u hrvatskom društvu”, *Bogoslovska smotra*, 89 (2), str. 355-384.
- Banovac, B. i Boneta, Ž. (2006) “Etnička distanca i socijalna (dez)integracija lokalnih zajednica”, *Revija za sociologiju*, 37 (1-2), str. 21-46.
- Baričević, V. i Jelovica, V. (2024) “Socijalna distanca” u Bovan, K., Širinić, D. i Raos, V. (ur.) *Hrvatski birači – 30 godina političkog ponašanja i mišljenja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 151-172.
- Baričević, V. i Koska, V. (2017) *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Becker, C. C. (2019) “The Influence of a Migration Background on Attitudes Towards Immigration”, *Social Inclusion*, 7 (4), str. 279-292.
- Berg, J. A. (2009) “Core networks and whites’ attitudes toward immigrants and immigration policy”, *Public Opinion Quarterly*, 73 (1), str. 7-31.
- Blažević Simić, A. (2011) “Socijalna distanca hrvatskih srednjoškolaca prema etničkim i vjerskim skupinama”, *Pedagogijska istraživanja*, 8 (1), str. 153-168.
- Bogardus, E. S. (1925a) “Social Distance and Its Origins”, *Journal of Applied Sociology*, 9, str. 216-226.
- Bogardus, E. S. (1925b) “Measuring Social Distances”, *Journal of Applied Sociology*, 9, str. 299-308.
- Bogardus, E. S. (1933) “A Social Distance Scale”, *Sociology and Social Research*, 17, str. 265-271.
- Boneta, Ž., Ivković, Ž. i Lacmanović, T. (2013) “Interkulturalne kompetencije odgojiteljica i socijalna distanca”, *Školski vjesnik*, 62 (4), str. 479-494.
- Bulat, N. (1995) “Dimenzije stereotipova i predrasuda u odnosu na raseljene osobe i izbjeglice iz Bosne i Hercegovine”, *Migracijske i etničke teme*, 11 (2), str. 151-171.
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S. i Kumpes, J. (2012) “Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj”, *Revija za sociologiju*, 42 (3), str. 305-336.
- Čačić-Kumpes, J., Kumpes, J., Klempić Bogadi, S. i Podgorelec, S. (2024) “Europska ‘migracijska kriza’ i stavovi prema imigrantima i imigraciji u Hrvatskoj”, *Migracijske i etničke teme*, 40 (2), str. 217-252.
- Čehulić, M. i Zrinščak, S. (2023) “Imigranti kao prijatnja. Socijalna distanca i percepcija prijatnje u starim i novim demokracijama Europske unije” u *Promjene vrijednosnog sustava u demokratskoj Hrvatskoj*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Kršćanska sadašnjost, str. 317-349.
- Čepo, D., Čehulić, M. i Zrinščak, S. (2020) “What a Difference Does Time Make? Framing Media Discourse on Refugees and Migrants in Croatia in Two Periods”, *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 20 (3), str. 469-496.

- Čolić, S. i Sujoldžić, A. (1995) "Neki aspekti i pretpostavke akulturacije prognanih i izbjeglih obitelji na otoku Hvaru", *Migracijske i etničke teme*, 11 (1), str. 37-52.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (2003) "National identity and social distance: Does in-group loyalty lead to outgroup hostility?", *Review of Psychology*, 10 (2), str. 85-94.
- Čulig, B., Kufrin, K. i Landripet, I. (2007) *EU + ? – Odnos građana Hrvatske prema pridruživanju Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: FF press – B.a.B.e.
- De Coninck, D., Rodríguez-de-Dios, I. i d'Haenens, L. (2020) "The contact hypothesis during the European refugee crisis: Relating quality and quantity of (in)direct intergroup contact to attitudes towards refugees", *Group Processes & Intergroup Relations*, 24 (6), str. 881-901.
- Ethington, P. J. (1997) "The Intellectual Construction of 'Social Distance': Toward a Recovery of Georg Simmel's Social Geometry", *Cybergeo: European Journal of Geography*, 30 [online]. Dostupno na: <https://journals.openedition.org/cybergeo/227> (pristupljeno: 26. srpnja 2025.).
- Gregurović, M. (2022) "Ukrajinska izbjeglička kriza iz perspektive sociologije migracija", *Polemos*, 25 (1), str. 13-34.
- Gregurović, M. (2023) "Stavovi prema tražiteljima azila i izbjeglicama u Hrvatskoj: pregled istraživanja u razdoblju 2005.–2020." u Gregurović, S. i Klempić Bogadi, S. (ur.) *Neminovnost ili izbor? Povijesni i suvremeni aspekti migracija u Hrvatskoj*. Zagreb: Jesenski i Turk, Institut za migracije i narodnosti, str. 127-148.
- Gregurović, M., Kuti, S. i Gregurović, S. (2024) "Integracija na lokalnoj razini: iskustva 'starih' i 'novih' izbjeglica u Gradu Zagrebu", *Migracijske i etničke teme*, 40 (2), str. 367-401.
- Gregurović, M. i Mrakovčić, M. (2022) "Law Students and Social Distance towards Migrants and Some Other Relevant Groups in Croatia", *Razprave in gradivo = Treatises and documents*, 89, str. 49-72.
- Gregurović, S., Gregurović, M., Klempić Bogadi, S., Podgorelec, S. i Kuti, S. (2024) "Radne migracije na rubu Europe: dolazak stranih radnika u Hrvatsku" u Klempić Bogadi, S., Gregurović, S. i Mlinarić, D. (ur.) *Migracije na rubu Europe: trendovi, politike i izazovi*. Zagreb: Institut za istraživanje migracija, str. 191-205.
- Hagendoorn, L. (1995) "Intergroup Biases in Multiple Group Systems: The Perception of Ethnic Hierarchies", *European Review of Social Psychology*, 6 (1), str. 199-228.
- Hameršak, M., Pleše, I. i Škokić, T. (2024) *Balkanska ruta: pojmovnik europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU*. Zagreb: Sandorf.
- Hipp, J. R. i Boessen, A. (2012) "Immigrants and Social Distance: Examining the Social Consequences of Immigration for Southern California Neighborhoods over Fifty Years", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 641, str. 192-219.

- HPC (2024) *The Croatian Asylum System In 2024 – National Report*. Zagreb. Dostupno na: <https://www.hpc.hr/2025/05/28/nacionalni-izvjestaj-o-sustavu-azila-za-2024-godinu/> (pristupljeno: 15. listopada 2025.).
- Hrvatić, N. (2011) “Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima”, *Pedagogijska istraživanja*, 8 (1), str. 7-18.
- Huth-Stöckle, N. i Schlueter, E. (2023) “Explaining immigrants’ social distance towards natives: A multilevel mediation approach across immigrant groups in Germany”, *Social Science Research*, 114, 102907 [online]. Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X23000625?via%3Dihub> (pristupljeno: 26. srpnja 2025.).
- Jelić, M., Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2014) “Ideološki stavovi većinske grupe u dvije višeeetničke sredine”, *Revija za socijalnu politiku*, 21 (1), str. 19-41.
- Kalebić Maglica, B., Anić, P. i Horvat, M. (2018) “Odrednice stavova osmogodišnje djece i njihovih roditelja prema Romima”, *Život i škola*, 64 (2), str. 41-50.
- Katunarić, V. (1991) “Dimenzije etničke distance u Hrvatskoj” u Šiber-Bahtijarević, F. i Lazić, M. (ur.) *Položaj naroda i međunacionalni odnosi u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 129-139.
- Krzyżanowski, M., Triandafyllidou, A. i Wodak, R. (2018) “The Mediatization and the Politicization of the ‘Refugee Crisis’ in Europe”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16 (1-2), str. 1-14.
- Kumpes, J. (2018) “Religioznost i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj”, *Migracijske i etničke teme*, 34 (3), str. 275-320.
- Laurence, J. i Goebel, J. (2024) “Immigration, segregation, and attitudes toward immigrants: a longitudinal multiscalar analysis across egohoods”, *European Sociological Review*, jcae045 [online]. Dostupno na: <https://academic.oup.com/esr/advance-article/doi/10.1093/esr/jcae045/7914090> (pristupljeno: 26. srpnja 2025.).
- Magdalenić, I. (1996) “Neke determinante etničke distance”, *Ljetopis socijalnog rada*, 3 (1), str. 37-50.
- Malenica, Z. (2003) “Etničke i nacionalne predrasude u hrvatskom društvu danas”, *Stina*, 17, str. 1-9. Dostupno na: <https://stina.hr/staro/download/broj17.doc> (pristupljeno: 10. srpnja 2022.).
- Malešević, S. i Uzelac, G. (1997) “Ethnic Distance, Power and War: The Case of Croatian Students”, *Nations and Nationalism*, 3 (2), str. 291-298.
- Marinović Jerolimov, D. (2005) “Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj: teorijsko-hipotetski okvir istraživanja”, *Sociologija sela*, 43 (2), str. 289-302.
- Marinucci, M., Mazzoni, D., Aureli, N., De Cristofaro, V., Shamloo, S. E., Guarino, A. i Tzankova, I. (2022) “Together to Welcome, Together to Exclude”, *Social Psychology*, 53 (4), str. 244-256.

- Matić, J., Löw, A. i Bratko, D. (2019) "Personality and ideological bases of anti-immigrant prejudice among Croatian youth", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45 (13), str. 2387-2406.
- Medlobi, M. i Čepo, D. (2018) "Stavovi korisnika društvenih mreža o izbjeglicama i tražiteljima azila: post festum tzv. izbjegličke krize", *Političke perspektive*, 8 (1-2), str. 41-69.
- Menshikova, A. i Van Tubergen, F. (2022) "What drives anti-immigrant sentiments online? A novel approach using twitter", *European Sociological Review*, 38, str. 694-706.
- Miočić, P. (2018) "Naš rasizam počinje s Romima i nastavlja neonaci maršem", *24 sata*. Dostupno na: <https://express.24sata.hr/kultura/nas-rasizam-pocinje-s-romima-i-nastavlja-neonaci-marsem-16304?page=2> (pristupljeno: 26. srpnja 2025.).
- Mrakovčić, M. i Gregurović, M. (2020) "Neprijatelj pred vratima? Ili kako studenti prava iz četiriju najvećih hrvatskih gradova doživljavaju azilante i migrante s Bliskog istoka", *Sociologija i prostor*, 58 (3), str. 291-328.
- Mrnjaus, K. (2013) "Interkulturalnost u praksi – socijalna distanca prema 'drugačijima'", *Pedagoški istraživanja*, 10 (2), str. 309-325.
- Park, R. E. (1924) "The Concept of Social Distance As Applied to the Study of Racial Attitudes and Racial Relations", *Journal of Applied Sociology*, 8, str. 339-344.
- Pavelić, A. i Čačić-Kumpes, J. (2015) "Islam, islamofobija i Zapad: suprotstavljeni pogledi i društvena stvarnost", *Migracijske i etničke teme*, 31 (3), str. 407-427.
- Pehlić, I. (2019) *Socijalna distanca među mladima*. Sarajevo: Centar za napredne studije.
- Pereira, C., Vala, J. i Costa-Lopes, R. (2009) "From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants", *European Journal of Social Psychology*, 40 (7), str. 1231-1250.
- Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2005) "Allport's intergroup contact hypothesis: its history and influence" u Dovidio, J. F., Glick, P. i Rudman, L. A. (ur.) *On the Nature of Prejudice: Fifty Years after Allport*. Malden – Oxford – Carlton: Blackwell Publishing, str. 262-277.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U. i Christ, O. (2011) "Recent advances in intergroup contact theory", *International Journal of Intercultural Relations*, 35 (3), str. 271-280.
- Popović, H., Kardov, K. i Župarić-Iljić, D. (2022) *Medijske reprezentacije migracija: Diskurzivne konstrukcije migranata, izbjeglica i tražitelja azila u hrvatskim medijima*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
- Previšić, V., Hrvatić, N. i Posavec, K. (2004) "Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama", *Pedagoški istraživanja*, 1 (1), str. 105-118.

- Rajković Iveta, M. i Magdalenić Vincek, A. (2024) "Uzroci migracija i integracijska iskustva suvremenih migranata iz Indije u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji", *Migracijske i etničke teme*, 40 (2), str. 337-366.
- Rustenbach, E. (2010) "Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis", *International Migration Review*, 44 (1), str. 53-77.
- Sekulić, D. i Šporer, Ž. (2006) "Religioznost kao prediktor vrijednosnih orijentacija", *Revija za sociologiju*, 37 (1-2), str. 1-19.
- Simmel, G. (2001) *Kontrapunkti kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- Stenner, K. (2005) *The Authoritarian Dynamic*. New York: Cambridge University Press.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. i Bachman, G. (1999) "Prejudice toward immigrants", *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (11), str. 2221-2237.
- Šiber, I. (1997) "War and the Changes in Social Distance Toward the Ethnic Minorities in Croatia", *Politička misao*, 3 (5), str. 3-26.
- Škiljan, F. i Babić, D. (2014) "Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije", *Podravina*, 13 (25), str. 141-159.
- Šlezak, H. i Šakaja, L. (2012) "Prostorni aspekti socijalne distance prema Romima", *Hrvatski geografski glasnik*, 74 (1), str. 91-109.
- Tajfel, H. i Turner, J. C. (1979) "An integrative theory of intergroup conflict" u Austin, W. G. i Worchel, S. (ur.) *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey: Brooks/Cole, str. 33-37.
- Tomašić Humer, J. i Milić, M. (2017) "Socijalna distanca prema vršnjacima različitih etničkih grupa – utjecaj percipiranih razrednih normi i ostvarenog kontakta", *Napredak*, 158 (1-2), str. 69-83.
- Triandis, H. C. (1994) *Culture and Social Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Vesić, V. (2025) "Politizacija migracija i izazovi integracije stranih radnika u Hrvatskoj", *Glas Istre*, 12. siječnja 2025. [online]. Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/gospodarstvo/2025/01/12/politizacija-migracija-i-izazovi-integracije-stranih-radnika-u-hrvatskoj-977053> (pristupljeno: 26. srpnja 2025.).
- Vujević Hećimović, G., Brajović, S. i Ilin, K. (2010) "Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja", *Suvremena psihologija*, 13 (1), str. 137-154.
- Župarić-Iljić, D. i Lalić, S. (2024) *Stavovi prema strancima i manjinama u hrvatskom društvu u 2024. godini: prijatna, susret, suživot?*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

Marko Mrakovčić, Margareta Gregurović, Marko Miočić

LAW STUDENTS AND SOCIAL DISTANCE TOWARDS MIGRANTS IN CROATIA – WHAT HAS CHANGED BETWEEN 2019 AND 2024?

Summary

In the context of a significant increase in the number of foreign workers who come to Croatia from culturally more distinctive environments and the increased daily contact of Croatian citizens with people who are portrayed/perceived as “other and different” on racial, cultural and religious grounds, we are witnessing negative changes in attitudes towards migrants. This is contributed to by political and social actors who, in their public statements, increasingly portray migrants and their diversity as a threat to Croatian society. The aim of this paper is to examine whether there have been changes in the attitudes of law students towards migrants and whether the mentioned processes affected the social distance expressed towards different groups of migrants. Survey conducted in 2019 on the attitudes of students at four law faculties in Croatia towards different categories of migrants was repeated in 2024. The analyses showed a statistically significant increase in social distance towards all groups of potential immigrants, except for immigrants from the countries of the former Yugoslavia. Additionally, in 2024, respondents perceive foreign workers as “undesirable” migrants in Croatia. Value orientations have again proven to be the strongest predictors of expressed social distance towards migrants.

Keywords: Social Distance, Migrants, Law Students, Croatia

Marko Mrakovčić, izvanredni profesor, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, Rijeka. E-mail: marko.mrakovcic@uniri.hr

Margareta Gregurović, viša znanstvena suradnica, Institut za istraživanje migracija, Zagreb. E-mail: margareta.gregurovic@imin.hr

Marko Miočić, docent, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, Rijeka. E-mail: marko.miocic@uniri.hr